WORKING WITH STUDENTS IN NEED OF SOCIAL PROTECTION

Saitov Muzaffar Junaydullayevich

IJTIMOIY HIMOYAGA MUHTOJ TALABALAR BILAN ISHLASH

Saitov Muzaffar Junaydullayevich

Annotatsiya. Tezisda oliy ta’lim tashkilotlarida ijtimoiy himoyaga muhtoj talabalar bilan ishlashning huquqiy, tashkiliy va pedagogik asoslari ko‘rib chiqiladi. Moddiy yordam bilan cheklanmaydigan kompleks qo‘llab-quvvatlash, akademik moslashuv, inklyuziv muhit, ochiq mezonlar va natijadorlik monitoringi bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Universitet darajasida “bir darcha” tamoyiliga asoslangan xizmatlararo hamkorlik modeli tavsiya etiladi.
Kalit so‘zlar: ijtimoiy himoya, oliy ta’lim, teng imkoniyat, ijtimoiy yordam, inklyuziya, akademik davomiylik, institutsional hamkorlik.
Аннотация. В тезисе рассматриваются правовые, организационные и педагогические основы работы со студентами, нуждающимися в социальной защите. Обосновывается комплексная поддержка, выходящая за рамки материальной помощи, включая академическую адаптацию, инклюзивную среду, прозрачные критерии и мониторинг результатов. Предлагается межведомственная модель обслуживания по принципу «одного окна».
Ключевые слова: социальная защита, высшее образование, равные возможности, социальная помощь, инклюзия, академическая устойчивость.
Abstract. This paper addresses the legal, organizational and educational foundations of supporting socially vulnerable university students. It argues for integrated assistance beyond financial aid, combining academic adjustment, accessibility, transparent eligibility procedures and outcome monitoring. A university-wide one-stop coordination model is proposed as a practical improvement.
Keywords: social protection, higher education, equal opportunity, student support, inclusion, retention, institutional coordination.

KİRİSH

Oliy ta’limda ijtimoiy adolatni ta’minlash faqat oliy ta’limga qabul ko‘rsatkichini oshirishdan iborat emas. Talaba o‘qishga qabul qilingandan so‘ng uning turar joy, transport, ovqatlanish, ta’lim resurslari, sog‘liq bilan bog‘liq moslashuv va psixologik barqarorlik ehtiyojlari o‘zaro ta’sirlashadi. Mablag‘ yetishmasligi sababli darslarni qoldirish yoki ishlashga majbur bo‘lish o‘qish natijalariga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli universitetdagi ijtimoiy himoya tizimi moliyaviy va nomoliyaviy xizmatlarni bir-biriga bog‘lagan holda qurilishi lozim.

O‘zbekistonning “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni ta’limda teng imkoniyatlarni ta’minlashni hamda ta’lim oluvchilarni ijtimoiy himoya qilishga doir kafolatlarni belgilaydi [1]. 2026-yil 29-yanvardagi 35-son hukumat qarori ijtimoiy reyestrga kiritilgan oilalarni qo‘llab-quvvatlash tartibi yuzasidan dolzarb huquqiy kontekstni shakllantiradi [3]. Biroq “ijtimoiy himoyaga muhtoj” degan keng tushuncha bilan muayyan davlat yordamini olish uchun huquqiy mezonlarga javob berish bir xil emas: har bir imtiyoz va to‘lov alohida tartib asosida belgilanadi.

Ushbu tezisning maqsadi ijtimoiy himoyaga muhtoj talabalar bilan ishlashni alohida yordam epizodlaridan universitetning uzluksiz qo‘llab-quvvatlash tizimiga aylantirishga xizmat qiladigan tashkiliy mexanizmlarni asoslashdan iborat.

Metodologik asos

Ishda huquqiy hujjatlar, rasmiy axborot resurslari va inklyuziv ta’limga oid xalqaro yondashuvlarni mazmuniy tahlil qilish usulidan foydalanildi. Muammo to‘rt mezon asosida o‘rganildi: yordamga kirishning adolatliligi, xizmatning o‘z vaqtida yetib borishi, akademik natijaga ko‘maklashishi va shaxsiy ma’lumotlarning himoyalanishi. Keltirilgan takliflar empirik tajriba natijasi emas, muallif tomonidan ishlab chiqilgan tashkiliy modeldir.

Universitet yordam tizimini loyihalashda ikki xavfni ajratish kerak. Birinchisi — muhtoj talabalarni aniqlashda faqat rasmiy ro‘yxatlarga tayanish oqibatida yangi qiyinchilikka uchragan, ammo hali belgilangan tartibda ro‘yxatga olinmagan talabalarni e’tibordan chetda qoldirish. Ikkinchisi — yetarli tekshiruvsiz yordam ajratilishi sababli resurslarning ehtiyoji past guruhlarga yo‘nalishi. Buni hal qilish uchun umumiy maslahat olish imkoniyati barcha talabaga ochiq bo‘lishi, huquqiy asosga ega moliyaviy yordam esa qonuniy mezonlar va tekshirilgan hujjatlar bo‘yicha belgilanmog‘i lozim.

Asosiy natijalar va muhokama

Birinchi yo‘nalish — ehtiyojlarni tabaqalashtirish. Talabalar bilan ishlashda moddiy qiyinchiliklar, yashash sharoiti, akademik moslashuv, jismoniy imkoniyatlar bilan bog‘liq to‘siqlar va ijtimoiy-psixologik ehtiyojlar alohida o‘rganiladi. Bir talaba uchun kontrakt to‘lovi asosiy masala bo‘lsa, boshqa talaba uchun auditoriyaga kirish imkoniyati yoki elektron o‘quv resursining qulay formati hal qiluvchi bo‘lishi mumkin. Barcha talabaga bitta standart paket taklif qilish tenglik emas, aksincha, mavjud farqlarni ko‘rmaslikka olib keladi.

Ikkinchi yo‘nalish — moddiy yordamni oshkora tashkil etish. Universitet amaldagi

qonunchilik va ichki tartiblar doirasida stipendiyalar, rag‘batlantirish jamg‘armalari, turar joy, tegishli imtiyozlar va mavjud yordam dasturlari haqida aniq ma’lumot berishi kerak. Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining rasmiy ma’lumotida ayrim toifadagi talabalar uchun stipendiya miqdorlari va qo‘shimcha to‘lovlarga oid alohida qoidalar keltirilgan [5]. Lekin bu ro‘yxat har bir talabaga avtomatik tarzda muayyan to‘lov tayinlanadi degani emas. Har bir ariza bo‘yicha huquqiy asos, moliyalashtirish manbai va mas’ul shaxs aniq ko‘rsatilishi shart.

Uchinchi yo‘nalish — akademik qo‘llab-quvvatlash. Repetitorlik yoki konsultatsiya mashg‘ulotlari, o‘quv materiallaridan foydalanish imkoniyati, kutubxona va kompyuter resurslariga kirish hamda zaruratda pedagogik moslashuv choralari iqtisodiy yordamning o‘rnini to‘liq bosa olmaydi, ammo akademik muvaffaqiyatsizlik xavfini kamaytirishga xizmat qiladi. Nogironligi bo‘lgan talabalar uchun jismoniy va axborot muhitidagi to‘siqlarni aniqlash va oqilona moslashtirish yo‘llarini ko‘rib chiqish inklyuziv yondashuvning muhim qismidir [2; 6].

To‘rtinchi yo‘nalish — “bir darcha” tamoyilidagi murojaat mexanizmi. Talaba har bir masala bo‘yicha turli xonalarni aylanib yurmasligi uchun bitta murojaat nuqtasi yoki elektron yo‘nalish berilishi mumkin. Murojaat qabul qilingach, mazmuniga ko‘ra dekanat, tyutor, psixolog, moliya, yotoqxona mas’uli yoxud boshqa vakolatli xizmatga yo‘naltiriladi. Mazkur tizim yangi vakolatlar yaratmasligi, faqat mavjud xizmatlar ishini muvofiqlashtirishi kerak. Tyutor ko‘pincha boshlang‘ich suhbat va yo‘naltirishda ko‘maklashadi, lekin yordam tayinlash bo‘yicha yakuniy qarorni vakolatli bo‘linma qabul qiladi [4].

Beshinchi yo‘nalish — muhtojlikni oshkor qilmaydigan kommunikatsiya. Talabaga ommaviy yig‘ilishda uning oilaviy yoki moddiy holatini e’lon qilish, “muhtojlar ro‘yxati”ni umumiy guruhga tarqatish, yordamni olishni ortiqcha ommaviy hisobotga bog‘lash qabul qilib bo‘lmaydigan amaliyotdir. Axborot almashinuvi maqsadga muvofiqlik, zarurat va maxfiylik tamoyillari asosida tashkil etilishi, murojaat huquqi esa talabaning sha’ni va qadr-qimmatini saqlagan holda ta’minlanishi lozim.

Oltinchi yo‘nalish — natijadorlikni o‘lchash. Mazkur tizimni baholashda faqat ajratilgan mablag‘lar yig‘indisi emas, murojaat ko‘rib chiqilishining o‘rtacha vaqti, rad etilgan arizalar sabablarining tushunarliligi, xizmatdan foydalanuvchilarning qoniqishi, xavf guruhidagi talabalar akademik davomiyligi hamda muammoli holatlarning takrorlanishi ham hisobga olinishi kerak. Ko‘rsatkichlarni o‘zaro solishtirishda talabalar tarkibi va boshlang‘ich sharoitlar farqi inobatga olinmasa, baholash adolatsiz bo‘lishi mumkin.

Xalqaro tajribada inklyuziv ta’lim faqat muayyan toifaga beriladigan imtiyozlar bilan chegaralanmay, ta’lim tizimidagi ko‘rinmas to‘siqlarni aniqlash va kamaytirish vazifasi sifatida talqin etiladi [6]. Shu bois universitetning ijtimoiy yordam siyosati talabani “muammo manbai” sifatida emas, mavjud resurslardan teng foydalanishi lozim bo‘lgan ta’lim oluvchi sifatida ko‘rishi kerak.

Xulosa va amaliy tavsiyalar

Ijtimoiy himoyaga muhtoj talabalar bilan ishlash samaradorligi moddiy resurs hajmi bilangina emas, muammoning to‘g‘ri aniqlanishi va xizmatga kirish qulayligi bilan ham belgilanadi. Tizimning tayanch elementlari — ochiq axborot, huquqiy mezonlarga asoslangan qaror, individual akademik ko‘mak, shaxsiy ma’lumotlar maxfiyligi va natijalar tahlilidir.

Universitetlar uchun uch bosqichli takomillashtirish taklif etiladi: avvalo mavjud yordam turlarini sodda til va yagona manzilda e’lon qilish; keyin xizmatlararo yo‘naltirish mexanizmini hamda mas’uliyat chegaralarini tasdiqlash; nihoyat, shaxsni oshkor qilmaydigan indikatorlar orqali tizim natijadorligini har semestrda baholash. Bu yondashuv moliyaviy ko‘makning maqsadliligini kuchaytirish bilan birga, talabalarni o‘qishda ushlab qolish va universitet muhitida tegishlilik hissini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-son “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, xususan, 4-, 5- va 52-moddalar. https://lex.uz/docs/-5013007
2. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 15-oktabrdagi O‘RQ-641-son “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonuni. https://lex.uz/docs/-5049511
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2026-yil 29-yanvardagi 35-son qarori. https://lex.uz/docs/-8027513
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 17-oktabrdagi 656-son qarori. https://lex.uz/docs/-7774756
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. “Stipendiya miqdorlari” ma’lumot sahifasi. https://gov.uz/oz/edu/sections/view/43494
6. UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020: Inclusion and education – All means all. https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2020-inclusion-and-education-all-means-all